

Bulletin européen

Anul XI, nr. 93

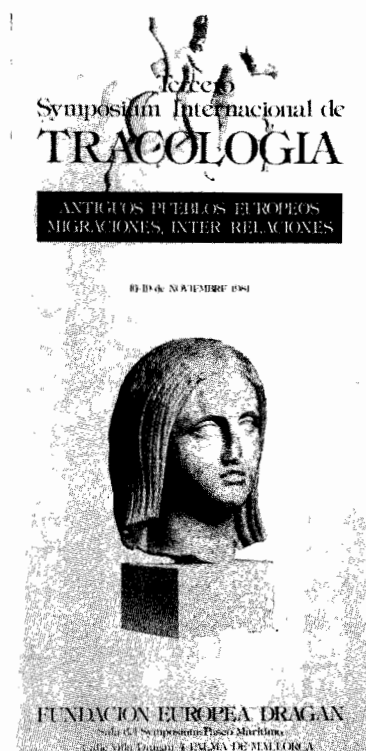
Iulie 1982

Noi Tracii

Fondator: Prof. Dr. Josif Constantin Drăgan

LINGVISTICA BALCANICĂ

Al. Rosetti

Au apărut, de curând, două lucrări consacrate istoriei și limbilor popoarelor din Europa de sud-est, în antichitate.

Autorii lor, I.I. Russu (*Etnogeneza Românilor, Fondul autohton traco-dacic și componenta latino-romanică*, București) profesor la Universitatea din Cluj, și Georg Renatus Solta (*Einführung in die Balkanlinguistik, mit besonderer Berücksichtigung des Substrats und des Balkanlateinischen*, Darmstadt, 1980), profesor la Universitatea din Viena, specialiști cunoscuți în această materie, aduc o contribuție importantă la cunoașterea istoriei și populațiilor din această zonă și lingvisticii balcanice.

Din punct de vedere istoric sunt remarcabile părerile lui I.I. Russu asupra soartei populației dace, după cucerirea romană, așa cum este prezentată pe Columna traiană.

Materialele arheologice din teritoriul de la nord de Dunăre, care au fost scoase la iveală în mari cantități în ultimii ani, dovedesc o lungă tradiție a vieții materiale la nord de Dunăre, care a continuat de-a lungul secolelor după părăsirea Daciei de către administrația romană.

Examinarea limbii populațiilor autohtone, și anume traca și illira, limbi *satem* (p.94), și limba tracă a Geto-Dacilor, a dus la identificarea, după Russu, a circa 170 de cuvinte românești, care provin de la populațiile autohtone.

70 dintre aceste cuvinte, care se explică prin tracă apar în română și albaneză. Celelalte, circa 80 de cuvinte selecționate de Russu din substrat, ar proveni dintr-o limbă necunoscută, care s-ar fi vorbit în Europa de sud-est în antichitate. Pentru Solta (p. 63) prezența unui substrat pre-indo-european în Balcani rămâne o problemă încă nesoluționată.

Nici alegerea acestor cuvinte, care nu aparțin terminologiei unor meserii manuale (agricultură sau creșterea vitelor), proprii unei societăți primitive, nici proveniența lor dintr-o limbă necunoscută, nu sprijină această ipoteză, care nu se susține prin alte argumente (vezi enumerarea acestor cuvinte la pp. 116-117). Căci absența unui termen corespunzător în albaneză duce la pierderea singurului element care poate furniza o dovadă, scopul oricărei cercetări științifice.

I.I. Russu, ca și câțiva alți savanți, neagă existența unei «uniuni lingvistice» a unei «lingvistici balcanice». El se bazează, printre altele, pe părerile lui A. Graur, expuse într-un articol apărut în 1936 («Bulletin linguistique», IV, p. 31-45).

După Graur, nu există o lingvistică balcanică, fiindcă limbile care i-ar putea aparține (româna, bulgara, slava macedoneană, neo-greaca și într-o mai mică măsură sârbo-croata) nu au o origine comună (Graur, p.31) și nici una din particularitățile care sunt considerate ca provenind din substrat (de exemplu, păstrarea neutrelui și a articolului postpus) nu pot fi explicate în acest fel.

Părerile lui Graur, ca și cele ale savanților greci G. Anagnostopoulos, N. Andriotis și G. Kourmoulis, au fost contestate, cu argumente decisive (v. «Les problèmes fondamentaux de la linguistique balkanique», Sofia, 1966, p.6 și 34 și expunerile noastre citate mai înainte).

Mai întâi, afirmația că limbile uniunii lingvistice balcanice n-au o origine comună este desmințită de faptul că româna are, în structura sa, elemente pe care le găsim și în albaneză (și în bulgară), chiar dacă postpunerea articolului în bulgară se explică altfel decât în română, căci nu din întâmplare aceste două limbi vecine au dezvoltat o particularitate comună.

De fapt, e bine să stabilim o legătură care se bazează pe alte criterii decât înrudirea genealogică: G.R. Solta citează, pe bună dreptate, în acest caz (p.233), părerile lui Ernst Leury, care, în lucrarea sa despre limbile lumii, notează un tip «balcanic» de limbi. Solta citează în această privință afir-

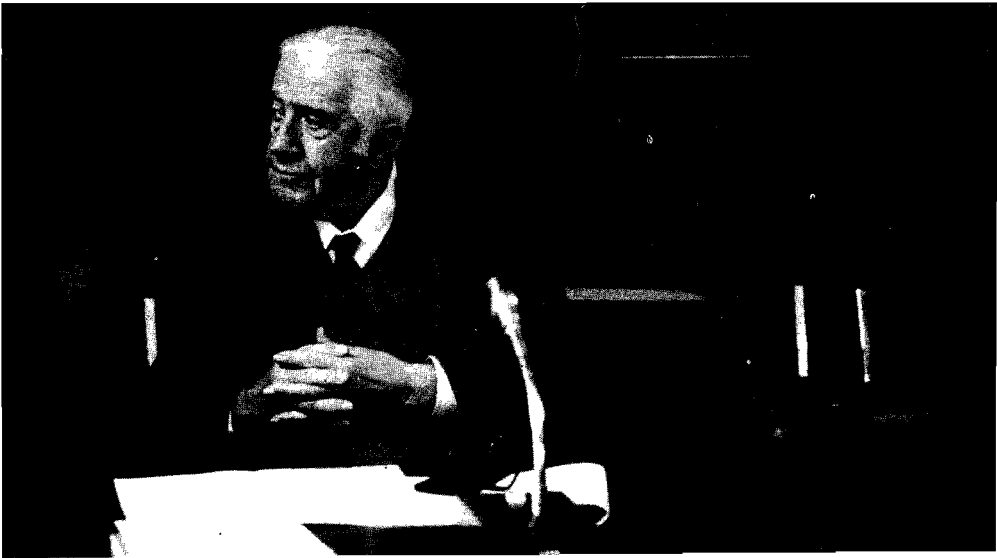
mația lui VI. Gheorghiev, după care particularitățile comune ale limbilor balcanice reprezintă o evoluție către integrare.

Despre teoria lui Gheorghiev, care propune ca traca să fie separată de daco-mysiană, fondată pe numele în *-para* și *-dava*, Solta arată că *-dava* apare și la sud de Dunăre (cf. articolul nostru *Et. ling.*, p. 126).

Solta susține că nu există diferențe între tracă și dacă.

Trebuie să mai adăugăm că prezența diftongilor românești *ea* și *oa*, în inscripția de pe inelul de la Ezerovo, este rezultatul unei interpretări greșite, căci această diftongare s-a produs mai târziu, după secolul al VI-lea e.n.

Cuvintele din substrat comune albanezei și românei sunt examinate și împărțite pe categorii de Solta (p. 39-58); îmbrăcăminte, locuințe, așezări, construcții, nume de animale, de plante, alte categorii.

Solta relevă faptul că Dalmația, deși a avut o perioadă lungă de romanizare, a fost slavizată în întregime, în timp ce în Dacia, după o perioadă mai scurtă de romanizare, limba latină s-a păstrat. De remarcat că proto-bulgara a fost în întregime acoperită de slavă, în timp ce latina de la nord de Dunăre a rezistat.

Solta afirmă, pe bună dreptate, că limba română este în același timp o limbă romanică și balcanică și citează pe M.G. Bartoli: româna este într-un anumit sens limba cea mai latină și cea mai puțin latină dintre limbile neolatine.

Albaneza este o limbă illirică și tracă (p.115). În ceea ce privește limba tracă, cuvintele pe care albaneza le are în comun cu româna se explică prin dezvoltarea în comun a acestor limbi.

Solta consideră, pe drept cuvânt, că centrul așezării Albanezilor, în antichitate, se găsea în regiunea Mati.

În ceea ce privește dalmata, un examen recent al structurii fonetice îi permite să-și mențină apartenența la limbile romanice din est.

Solta e de acord cu părerile noastre despre originea vocalelor *ă* și *î* din limba română și despre rotacism.

Solta citează apoi părerea lui A. Meillet cu privire la postpunerea articolului în română, care nu exclude o influență externă.

Limbile balcanice au o predispoziție pentru articolul postpus.

Intrebuințarea vocativului în română, singura limbă romanică care-l mai păstrează, este caracteristică, fiind o particularitate a limbilor balcanice.

În concluzie Solta arată că paralelismele dintre limbile balcanice nu pot fi subestimate (p.232). O limbă esențialmente balcanică este albaneza. Originalitatea lingvisticii balcanice consistă în faptul că ea degajează și pune în lumină caracterul particular al acestei comunități lingvistice.

Cântecul Cimerienilor

Asirienii numeau acest popor *Gimirai*.

*La nord de Pontul Euxin, pământ uscat
De ape până-n patru mări, înconjurat.
Milenii au trecut. Să vezi atunci, puteai,
In triburi, Gimirai.*

*Arând cu lemnul ascuțit, agricultori,
La zei se prosternau să-i mântuie de nori,
De ghețuri, de furtuni, de secetă pe plai,
Mult harnici Gimirai.*

*Sau alte dăți, pe vreo colină cățărați,
Se adunau ades cu Traci, ai lor fârțați,
In groasă țundra lor pe lângă jărăgai,
Păstorii gimirai.*

*Și, fulger, străbăteau pe cai cu foc în nări,
Pustii, iscând de sub copite scăpărări.
Păreau ciclopi cu aspru, ca de steiuri, grai,
Pe cai de Gimirai.*

*Era și mașter timp striviți de dușmăanii
O apucau pe moină și prin bălării,
Iar alții le ieșeau în cale cu alai:
«Veniți, voi, Gimirai».*

*Se mistuiră, bine știm, prin vremi apoi,
Dar Tracii am rămas să fim azi, noi.
In tomuri vechi-străvechi de urma lor tu dai,
Și murmuri: Gimirai, Gimirai.*

Petre Pascu

RISCURILE HIPERCORECTITUDINII

Ion Coja

(urmare)

...Să ne întoarcem la bădia Traian. S-ar părea deci că numele său ar fi chiar numele lui Traianus imperator, păstrat și cinstit de Români într-unul din momentele folclorice cele mai importante: înnoirea anului. Dovada că *Troian* = *Traian* odată produsă va avea consecințe foarte importante în folcloristică, obligându-ne, în interpretarea Plugușorului, să ne însușim acest dat indispensabil. Firește, aceasta e treaba folcloriștilor și m-aș mulțumi numai să le semnalez că din punct de vedere al gramaticii istorice numele *Troian* provine, cel mai probabil, din *Traianus* direct, funcționând în partea de răsărit a României antice o lege fonetică a trecerii lui *a* la *o* în condiții anumite, încă neprecizate. Au trecut câțiva ani buni de la formularea acestei legi fonetice (vezi *Istoria limbii române*, 1965, vol. II, p. 317 și, mai ales, 362), dar nu știu vreun folclorist care să fi luat act de existența ei și să tragă concluziile ce se impuneau pentru domeniul său. Cei ce se ocupă de Plugușorul românesc la Institutul de folclor, sau la ce a mai rămas din acesta, știu mai departe ce-au învățat în facultate despre Traian, în loc să înceapă orice analiză a colindei de la faptul că în ea se păstrează, într-un chip aproape miraculos, numele împăratului Traianus.

Dacă știm bine că la Romani anul nou a căzut într-o vreme la 1 martie, atunci obiceiul plugușorului, al aratului și semănatului de an nou se explică mai ușor, altminteri, în plină iarnă, plugul nu prea își are locul într-o manifestare folclorică. A fost deci un obicei al plugului, al aratului și semănatului de an nou la 1 martie, care obicei, când anul nou s-a mutat la 1 ianuarie, s-a păstrat neschimbat, deși în momentul acela al anului plugul zace nefolosit în gospodăria omului. Cu alte cuvinte, lucru altminteri bine știut, plugușorul este un obicei roman, ceea ce face și mai plauzibilă aflarea în textul acestor colinde a numelui lui Traian.

Acceptarea aceleiași legi fonetice (*a > o*), poate chiar alternanța *a / o*, cf. *Ordessos - Argeș*) face demnă de luat în seamă și echivalența Dochia - Dacia, aproape cu aceleași argumente ca mai sus. Mă număr printre scepticii care ar fi pus cele două nume, Troian și Dochia, mai curând pe seama unor influențe savante asupra folclorului, dar iată că această corespondență fonetică, de care nu prea vor savanții de astăzi să știe, aduce un argument de autenticitate greu, foarte greu de respins. Căci în ipoteza că pe Troian ori Dochia i-a inventat un G. Asachi sau altul, e greu de presupus că aceștia s-ar fi priceput să-i modifice numele în concordanță cu o lege fonetică ce abia azi e descoperită de filologi.

Obiecția principală, mai mult sau mai puțin clar exprimată, față de etimologia *Troian* > *Troian*, privea verosimilitatea minimă a păstrării acestui nume prin tradiție orală aproape 2000 de ani, ceea ce ar fi presupus un act de conștiință conservare a amintirii unui eveniment istoric. Dar nu băgăm de seamă că această etimologie, raportată la faptul păstrării limbii române în Dacia, încă și mai puțin verosimil, este un simplu detaliu.

Iar dacă Al. Rosetti, decât care cine e mai îndreptățit s-o facă?, afirma despre limba română următoarele: «acei care ne-au transmis limba latină din tată în fiu, în aceste părți dunărene au avut întotdeauna *conștiința* (n.n.) că vorbesc aceeași limbă - latina - spre deosebire de acei care vorbeau alte limbi. Se poate deci vorbi, în acest caz, de «voința» vorbitorilor de a întrebuița o anumită limbă și nu alta, atunci suntem obligați ca în aceiași termeni să tratăm și detaliile, printre care, cu maximă putere de semnificație, este și păstrarea în folclorul românesc a numelui *Troian* < *Troianus*. El repune în discuție și numele Dochiei, suspect de a i se fi inventat o legendă potrivită, de către Asachi sau alții, prin care să fie apropiat de *Dacia*. Suspiciunea provenea din aceeași onestitate și acribie filologică, dar să nu devină mod de a deforma ori ignora realitatea. E necesar scepticismul care să pună frâu, dar nu frână efortului imaginativ fără de care adevărul nu poate fi aflat. E necesar scepticismul care să nu aplece cumpăna judecății spre ipoteza cea mai convenabilă unor sentimente și resentimente simple ori retrograde, dar nici să se îndoiască *din principiu* de acele interpretări capabile să justifice, dându-i sens, mândria de a fi Român sau, după cum e cazul, Maghiar ori Sârb, Bulgar sau Grec ș.a.m.d., în ultima instanță mândria de a fi om, pe care ți-o stârnește și spectacolul unor vechi edificii, splendori de arhitectură și artă, dar și descoperirea unor cuvinte care au înfruntat timpul dovedindu-se mai rezistente decât piatra și arama, supraviețuind surpării unor falnice împărății și cetăți, dovadă că firavul cuvânt este înfăptuirea cea mai trainică a omului, capabil să te emoționeze și să te înalțe uneori mai profund decât priveliștea unei catedrale monumentale la care știi că s-a lucrat sute de ani într-o succesiune de generații rânduite aceluiași efort, toate acestea dându-ți sentimentul solidarității umane dinaintea morții, a timpului, a uitării, a neantului, sentimentul puterii ce o avem, ca oameni, de a le înfrunta. Căci, în cele din urmă, confirmarea unor asemenea ipoteze despre *Troian* și *Dochia* are acest corolar și e bine să-l cunoaștem, să nu ne facem a nu ști de el.

Riscul de a te lăuda și mândri fără temei, cu probe care să se dovedească a fi neîntemeiate, este, precum spuneam, foarte mare. Cum nu ne bizuim, în mândria noastră, în mulțumirea noastră de a fi ceea ce suntem, pe o singură probă, ci pe foarte multe, nu trebuie să ne sfiim, ci să vedem în păstrarea numelor *Troian* și *Dochia* un fapt de o raritate unică și de o putere semnificatoare maximă, ele «simbolizând constituirea însăși a poporului român» (G. Călinescu, *Istoria...*), teză în care credea folcloristica noastră în epoca ei romantică.

Folcloristica de dată mai recentă, practicând verificarea științifică a datelor și argumentelor, a abandonat teza amintită, în primul rând pe temeuri lingvistice: imposibilitatea de a lega direct numele *Troian* și *Dochia* de Traianus și Dacia. Fonetismele *Troian* și *Dochia* ar fi indicat un in-

termediar slav. Deși o atare explicație atrăgea, în chip logic, justificarea -altminteri și mai imposibilă a motivelor care (1) i-ar fi făcut pe Slavi să păstreze ei aceste nume și (2) să le transmită tocmai Românilor, urmașii lui *Traian* în *Dacia* - filologia românească a acceptat-o, temându-se să se abată de la principiul regularității schimbărilor fonetice, singurul capabil să dea statut științific unei ipoteze etimologice. Și credem că bine a făcut, între două explicații nesigure preferând-o pe cea care putea fi cel puțin suspectată de subiectivitate și partizanat. Iar acum, când filologia, lingvistica istorică produce dovezile unei legi fonetice a trecerii lui *a* la *o*, problema lui *Troian* și *Dochia* revine exact în termenii abandonăți în urmă cu câteva decenii și e de datoria folcloriștilor noștri, a filologiei românești să reevalueze cât mai curând și mai simplu mitul în cauză, începând prin a distinge cu grijă între datele folclorice autentice și cele fabricate, cu sau fără intenție mistificatoare, în epoca modernă.

HASDEU DESPRE ZAMOLXE (manuscris)

Dacă el a întrebuintat și multă fermecătorie și minuni cu scopul de a îndupleca, ascunzându-se într-un subteran în curs de trei ani și spunând după reparațiune că legile, pe care le-a lăsat scrise, le-ar fi primit de la Dea Veste, eu cred că n-a lucrat fără prudență, ci tocmai după cum se cuvenea naturei superstițioase a omului, pe care nu le poate conduce decât cu temerea de dumnezeire (...). Pentru aceasta și Minos se prefăcea că legile le primea de la Joe (Homer, *Odiseea*, 5 v. 179) și Licurg de la Apollon și Zamolxis de la Minerva (...) și Zarathustra de la Geniul Bun.

Zamolxe dar, lucrând după natura omenească și după obiceiul timpului de atunci, n-ar fi cu dreptate a se numi numai el singur din toți ceilalți legiuitori, șarlatan și amăgitor. Căci el invita pe cetățeni la virtute și la bărbăție și în adevăr se zice cum că Geții, în comparațiune cu alții (...) sunt foarte dreپți (justi) și foarte viteji și foarte belicoși, frugali și sobri (...) serioasa lor grijă de ocupațiune cu cele ale religiunii, din care acesta mulți din ei se și abțin de a mânca lucruri animate (viețuitoare), nu însă toți, precum își închipuie geograful (Strabon, *n.ms.*) și Posidonius, menționat de dânsul. Căci eu știu că cei de pe lângă Dromichete mâncau carne, frugal gătită, și totodată beau și vin. Astfel că sunt în eroare și aceia care au crezut că Geții trăiesc fără vin.

NEDEILE ROMÂNEȘTI: OBICEIURI TRACO-DACE

Vasile Cărăbiș

În marea varietate a datinilor și obiceiurilor poporului nostru, un loc de frunte îl ocupă *Nedeile*. Pentru că în zilele nedeilor s-au fixat, în mare parte, hramurile bisericesti, deși acestea se desfășoară numai la amiaza zilei, poporul le-a numit în general *nedei*. Fiecare sat își are nedeia lui. Unele sate au câte două nedei anuale.

Că nedeia e o serbare populară deosebită de timpul propriu-zis și de hramul bisericii, unde e praznicul comun, ne-o afirmă și pravila lui Vasile Lupu. În acest sens se scrie următoarele: «Mai mare sudalmă se cheamă când va sudui nescine pre altul în vreun loc ca acela unde vor fi mulți oameni strănși, cumu-i mijlocul târgului, sau la vreo nedeie, sau la vreun praznic.» (După G. Vâlsan, *Pământul românesc și frumusețile lui*, p.70).

În ceea ce privește originea nedeilor, o serie de argumente de istorie a culturii Dacilor, precum și tradiția și moștenirea folclorică, ne determină să credem că nedeia este o manifestare străveche cu rădăcini din timpul Dacilor. Se știe că Dacii erau firi vesele, cărora le plăceau vinul și petrecerile în cântecul fluéruului, naiului sau al altor instrumente

muzicale, în urma unor procesiuni sau serbări care nu erau lipsite probabil și de anumite rituri. Dacii aveau cultul aerului și luminii, legat de o divinitate solară, totul în mijlocul naturii. (*Istoria României*, vol. I, 1960, p.336). La aceste serbări Dacii se adunau în mare mulțime unde petreceau și se delectau. Muzica și dansul din timpul Dacilor erau elemente esențiale sau colaterale ale cultului legat de riturile religioase cu urme adânci în trecut (N. Iorga, *Istoria Românilor*, I, 1936, p. 86). La toți carpaticii și balcanicii, deci pe toată aria pe unde se întâlneau elementele trace, se păstrează hore al căror nume e de origine grecească. Unii arheologi văd în aceste hore o continuare a bacantelor (N. Iorga, *Op. cit.*, p. 87). Din câte se vede, aria de răspândire geografică a colabrismosului trac, în speță a horei, acoperă în mod egal în toate părțile lui centrul de organizare iminentă a tezaurului magic al tracismului. (Romulus Vulcănescu, *Fenomenul horal*, 1946, p.117).

Înălțimile dealurilor și munților unde se aflau altarele marilor divinități, serveau ca locuri de întrunire pentru deliberările comune

ale triburilor geto-dace pentru festivitățile de mare importanță, pentru festine, pentru jocuri publice și târguri (N. Densușianu, *Dacia preistorică*, p. 285). E o mărturie vie despre vechimea nedeilor și că în trecut toate se desfășurau numai pe înălțimi. Descoperirile arheologice au scos la iveală o serie de urme și de locuințe ale Dacilor pe aceste înălțimi. E un sistem de viață aici, continuat în special în Transilvania, până în zilele noastre (C. Mătașă, *Cercetări din preistoria jud. Neamț*, 1940, p. 25). Dacii aveau ceremonii în aer liber și lumină, dar aveau și culturi chtonice, în legătură cu acele adâncuri ale pământului, pe care le cunoșteau prin peșteri sau prin exploatarea minelor de sare și aur. (N. Iorga, *Op. cit.*, p.88).

G. Vâlsan este de părere că nedeia e un obicei probabil anterior creștinismului, dar care avea atâta forță și o atât de înaltă ținută morală, încât biserica n-a șovăit să-i dea protecția sa.

Cea mai veche știre care ne este cunoscută până în prezent despre termenul *nedeie* este din anul 1373, și se referă la muntele Cornul Nedeii, situat la nord-est de pasul Prislopului. Ulterior apar documentar și alți munți cu numele luat tot de la nedei (Ion Conea, *Vechile târguri-nedei de pe culmile Carpaților*, în *Bul. Științific, Secția de științe geologice și geografice*, Tom II, 1957, nr. 1-2, p. 108). Cu trecerea anilor, încă din evul mediu, sub influența slavă, această serbare a primit numele de *nedeie* de la slavul *nedelie*, care însemnează *duminica-sărbătoare*. Din lipsă de dovezi documentare nu știm cum s-o fi numit această serbare mai înainte. Nedeile se țineau însă, ca și astăzi, nu

numai duminică, ci în orice zi din săptămână. Nedeia a rămas o veche instituție socială cu caracter economic și aspect religios din cauza preoților care erau chemați de populație, în anumite împrejurări, pentru oficierea unor slujbe, sfeștenii, sau rugăciuni.

Nedeia fiind o manifestare la care participau masele largi ale populației, era firesc ca pe lângă ea să se nască târguri, mai mult sau mai puțin mari, ca o necesitate economică cu caracter local. Și astăzi, cu circulația atât de rapidă față de trecut, sunt frecvente aceste târguri. Deci nedeile în imensa lor majoritate au fost generatoare de târguri, și nu târgurile de nedei.

Fiind vorba și de biserică, s-a petrecut același fenomen istorico-social ca la mănăstirile din Apusul medieval, în jurul cărora, la sărbătorile religioase, de obicei la hramurile lor, au înflorit târgurile. Același lucru, într-o măsură, s-a petrecut și la mănăstirile noastre. Au fost și cazuri excepționale când într-un mediu geografic plăcut și prielnic, în primul rând comerțului, să se nască târguri, fără să mai fie condiționate de vreun hram sau nedeie.

Nedeia a fost și este sărbătoarea întregului sat, a întregii populații care ia parte, din satele vecine cât și din depărtare. Se desfășoară într-o atmosferă de sărbătoare, în unele locuri indescripțibilă.

Pentru că nedeile au un caracter multilateral, vom încerca să alcătuim o clasificare după originea lor și anume : 1. nedeia legată de cultul viței de vie 2. nedeia legată de cultul vegetației și animalelor 3. nedeia pastorală de pe munți 4. nedeia-târg și târgul-nedeie.

Nedeia legată de cultul viței de vie

Cele mai multe nedei se află în zonele de dealuri cu podgorii. Nedeia e a înălțimii, a soarelui și a aerului. Dacă s-ar ține seama de vechimea celor două ocupații, păstoritul și podgoritul, fără îndoială: că prima e înaintea celei de-a doua, având în vedere necesitățile biologice, dar serbările - și mai ales cele de masă, cum sunt nedeile - s-au creat și dezvoltat în funcție de dezvoltarea uneltelor, iar nedeile generate de cultul viței de vie au fost condiționate de dezvoltarea podgoriilor. Nedeile, cu alte cuvinte, le-am putea numi dionisiacele românești, căci marele popor al Tracilor a dat Grecilor pe Dionisos cu sărbătorile lui atât de mari, legate de cultul viței de vie primăvara și toamna.

În Grecia, prin introducerea creștinismului, Dionisos a pierit, dar serbările în amintirea cultului lui și a altor divinități au continuat evolute, bineînțeles, și la Greci și la Români macedoneni până în zilele noastre sub formă de nedei numite *paneghiri*, pe care le serbează trei zile, cu petreceri și jocuri populare.

Serbările culturii extensive a viței de vie, despre îngroparea căreia, în timpul iernii, vorbește Strabo, nu este exclus să fi dat naștere la Daci și acelor petreceri orgiastice care au trebuit să fie oprite pe cale profetică, pentru a nu se ajunge la ospete de beție și omor (N. Iorga, *Op. cit.*, p. 88). Măsura lui Deceneu de a interzice excesul culturii viței de vie, a fost binevenită, stârpindu-se totodată și un exces de băutură. Serbările însă, în ceea ce aveau de frumos, au continuat, trecând ca moștenire la Români. Spre a întări părerea că cele mai multe nedei sunt în legătură cu

cultul viței de vie care, în majoritate, se află în regiunea deluroasă, putem exemplifica cu o serie de nedei din diferite locuri. În județul Gorj, bunăoară, nu există sat în care tradiția să nu vorbească de nedeile din deal: că toate dealurile erau acoperite de podgorii, cu pivnițe de lemn din bârne masive, ca niște adevărate case, în genere cu două camere, și cu fântâni cu roată sau cumpănă. Fiecare locuitor își ridică pivnița pe lotul său de vie sau de pruni, unde își păstra o parte din băutură, aracii și uneltele necesare viticulturii. La aceste pivnițe se pregătea mâncarea pentru nedeia din deal și se petrecea toată ziua și toată noaptea.

În satul Cimpofeni, jud. Gorj, se serbează nedeia de la 23 aprilie (Sf. Gheorghe) considerat patronul dealurilor din acest sat, ca și în Arcani, Stolojani etc.. Stroești, sat vecin, are nedeie la 20 iulie - Sf. Ilie - de asemenea considerat patronul dealurilor.

Praznicul comun și toate riturile legate de prăznuirea hramului bisericii se oficiază în deal și după amiază începe nedeia propriu-zisă. În satul Cartiu, același județ, nedeia, tot de la 20 iulie, se desfășoară în dealul Hotoboci, nume care ne amintește de tribul tracic al Costobocilor. O mulțime de alte sate din regiunea deluroasă a Gorjului serbează la nedeile lor diferiți sfinți, care sunt patronii dealurilor cu podgorii. La Godinești și Racoți (Gorj) la întâi februarie e nedeia în deal, în plină iarnă, unde se serbează «praznicul viilor». Serbarea de la întâi februarie se desfășoară cu mult fast, la locul viilor și la Bulgari, mai ales la cei dinspre Grecia și Serbia. (Inf. Ion Iufu-București).

Dumitru G. Petcu și Dumitru B. Coiculescu din Cimpofeni (Gorj) ne-au afirmat că «au auzit» din bătrâni, că în multe părți, mai ales «spre Vâlcea», în prima zi a culesului viei, cu mare alai se tăia un berbec sau un țap. Cel care îndeplinea acest act, era un băiat voinic, dezbrăcat complet, încins numai la mijloc cu frunze de viță, iar pe cap purta o cunună din același fel de frunze. Acesta înconjură mai întâi dealul cu viile și apoi trecea la înjunghierea berbecului sau țapului, pe care îl frigeau apoi «haiducește» pe o țeapă de lemn, cântându-se un anumit sau anumite cântece, care astăzi nu se mai cunosc. La o masă comună începea petrecerea cu lăutari până a doua zi.

Obiceiul sacrificării țapului sau, în lipsa acestuia, a berbecului, cu petreceri și hore, după părerea noastră, vine din același fond tracic, amintindu-ne pe deplin de cultul lui Dionisos aici pe pământul Daciei.

Suntem de părere că menținerea și mulțimea nedeilor în zonele deluroase se datoresc și stării sociale a țăranimii care, ca moșneni, în aceste zone se aflau în mare majoritate. Fiind liberi și stăpâni pe pământul lor, puteau să-și cultive vița de vie cât voiau și să-și construiască și pivnițe de lemn, cum am relevat. E un aspect caracteristic vieții moșnenești.

Din cele expuse, confruntând obiceiul nedeilor noastre cu cele din Balcani, descoperim analogii izbitoare în structura lor. Aceasta ne face să deducem că, toate aceste de mari serbări populare, pleacă dintr-un fond comun tracic.

La serbarea viței de vie se sărbătorea totodată și zeul ei Dionisos sau chiar Zamolxis, care se

pare că întrunea și atribuțiile lui Dionisos. (*Istoria României*, vol. I, 1960, p. 334).

La popoarele tracice din sudul Dunării erau unele datini numite «Micile dionisiace» sau «Dionisiacele câmpenești», care cădeau în prima jumătate a lunii decembrie, când se serba sfârșitul culesului de vii și al pregătirii vinului. (Petre Caraman, *Substratul mitologic al sărbătorilor de iarnă la Români și Slavi*, 1971). Cultul (autohton) al lui Dionisos, răspândit pe o arie destul de vastă, era lăsat să se celebreze în cea mai deplină libertate. Sărbătorile dionisiace se desfășurau în cea mai mare veselie și cu procesiuni în cinstea zeului, diferite cântece, ditirambe, dansuri grotești, jertfirea țapului, ospete cu libații, jocuri populare etc. (*ibidem*). Comparete cu acestea, nedeile noastre nu se deosebesc aproape cu nimic.

Menționăm că în Banat, pe alocuri, nedeia e numită *rugă*. Același termen se găsește și în județul Mehedinți, dar aci e cunoscută mai mult sub numele de *govia*. Prima are înțeles de *cruce înaltă* și a doua de *logodnică* și *mireasă*. (I. Conea, *Din geografia istorică și umană a Carpaților*, în *Bul. Soc. Rom. de geografie*, Tom LV (1930)), p. 59). Iată termeni cu aspect religios și cu înțelesuri foarte semnificative. Govia are înțeles și de petrecere familială, iar prin fostul județ Romanați și unele părți ale Gorjului, chiar acolo unde sunt nedei, nu-i altceva decât hora.

Nedeia legată de cultul vegetăției și animalelor

Românii din anumite părți ale Timocului au o serie de sărbători ca

Sf. Gheorghe (23 aprilie), Sf. Petru (29 iunie), Sf. Ilie (20 iulie) etc. dar fără nici o sărbătoare religioasă. Fiecare sat își are câte un sfânt ca patron al holdelor și dealurilor.

În ziua nedeii, de dimineață, satul întreg cu carele încărcate de mâncare și băutură, însoțite de muzică, se adună la *hotarul satului*, lângă o pădure, zăvoi cu un izvor sau fântână. Acolo, în formă pătrată, se așează jos mesele de pânză pe grupuri de familii și rude, și se petrece până la amiază. După aceea încep horele, care țin până seara.

Aceste nedei timocene sunt numite *zăvetine*, de la sârbescul *zăvet*, care însemnează *testament, legătură*. (inf. Sava Iancovici, cercetător la Institutul N. Iorga, București).

Nedeile timocene sunt lipsite de micile târguri, și se mențin numai prin forța lor tradițională, având un caracter câmpenesc. Serbările acestea sud-dunărene se pot asemăna cu «petrekerile de hotar» din Țara Oltului.

Sunt și nedei unde se practică obiceiuri cu totul neobișnuite. Astfel, în satele vecine Silvașul de Sus și Silvașul de Jos, din Țara Hațegului, la nedeia de marți după Rusalii, se făcea *încununarea* celui mai frumos bou din sat. Urmează ceremonialul cu ritualul lui, însoțit de muzică, la care lua parte tot satul. Boul, încununat cu cunună de flori de mac în formă de U, făcută în pădure, era plimbat pe toate ulițele satului cu cununa între coarne și apoi era dus acasă. Pe ulițe mergeau întâi muzicanții, împodobiți cu frunze verzi, apoi bouul sărbătorit (zeificat), după el toți boii din sat, și după șirul de boi, toată lumea satului. Dacă același bou era sărbătorit în mai

mulți ani consecutivi, el se bucura de un mare respect. E oglindirea, deci, a unui străvechi cult într-un animal zeificat.

După-amiaza, în mijlocul naturii, urmau horele nedeii și petrekerile. (I. Conea, *lucr. cit.*, p. 52).

Cele descrise mai sus constituie un caz foarte interesant, căci adorarea bouului ca zeificare se aseamănă cu a bouului Apis, de la Egipteni.

Taurul sau bouul a fost și cel mai favorizat animal din întreaga lume veche. La strămoșii noștri daci, care nu aveau un cult animalier prea dezvoltat, se bucurau de considerație religioasă, prin superstițiile pe care le sugerau: calul, bouul, berbecul și mai puțin mistrețul, adorat de Celți; apoi câinele, lupul și șarpele, având rădăcini scitice. (A. Nour, *Credințe, rituri și superstiții geto-dace*, Buc. 1941, p. 63).

În obiceiul bouului zeificat se vede un cult străvechi cu rădăcini dacice, care simbolizează munca câmpului, fertilitatea pământului și folosul adus oamenilor de acest muncitor și voinic animal. În cununa bouului și frunzele cu care sunt împodobiți muzicanții, se poate înțelege un cult al vegetației și rodirii pământului. Poate numai dionisiacile se desfășurau cu atâta amploare rituală, ca sărbătorirea bouului din Țara Hațegului. Iată, așadar, un tip de nedeie cu caracter aparte.

(va urma)

Interviu cu Prof. Dr. M. Petrescu Dâmbovița

LA SIMPOZIONUL INTERNAȚIONAL DE TRACOLOGIE DE LA PALMA DE MALLORCA

Prof. dr. Mircea Petrescu Dâmbovița s-a născut la Galați, la 21 mai 1915. A absolvit Facultatea de litere și filosofie din București în anul 1937 și apoi Facultatea de drept. În 1947 și-a dat doctoratul în Istorie. În perioada 1936-1948 a fost asistent onorific la Universitatea din București, la Catedra de arheologie și între anii 1943-1948 asistent la Muzeul Național de Antichități din București. A fost făcut conferențiar în 1949, iar în 1957 profesor. În anii 1975-1976 îl găsim decan al Facultății de istorie din Iași. Din 1959 până în 1967 a fost și cercetător, șef de secție la Institutul de Istorie din Iași și director al Muzeului de Istorie al Moldovei. Din 1968 și până astăzi este director la Institutul de Istorie și Arheologie A.D. Xenopol.

În anul 1964 este ales membru în Consiliul permanent al Uniunii Internaționale de Științe Istorice și, în același an, membru al Institutului de Pre și Protoistorie Italian din Florența. În anul 1978 devine membru corespondent al Institutului Arheologic German, iar din 1970, membru titular al Academiei de Științe Sociale și Politice și al prezidiului acestei Academii.

Domnule Profesor, pe ce șantiere ați lucrat?

Am făcut cercetări de teren mai importante la Glina-București, Stoicani și Foltești-Galați, Bănești și Cucuteni-Iași, Trușești-Botoșani ș.a. În 1964 am primit Premiul de Stat. Cele mai importante rezultate au fost obținute în urma săpăturilor de la Trușești, unde timp de 10 ani am săpat în întregime așezarea respectivă, cu 98 de locuințe, în cea mai mare parte din faza Cucuteni A. Cu acest prilej s-au descoperit piese unice în neolitic, cum este, de exemplu, fațada de proporții mari, reprezentând în registrul superior pe Dea Mater, iar în cel inferior grupări de idoli în formă de coloană, piesă pusă în legătură cu cultul fertilității și fecundității. Prin săpăturile de la Cucuteni s-a completat periodizarea culturii neolitice cu noi faze, iar prin cele de la Stoicani și Foltești s-au adus contribuții privind îndeosebi perioada de trecere de la eneolitic la epoca bronzului. Paralel cu aceste cercetări privind societatea primitivă s-au făcut și altele în legătură cu Geto-Dacii, descoperindu-se puțul votiv de la Ciolăneștii din Deal, precum și din perioada formării poporului și a limbii române, îndeosebi la Iași-Hlincea și Dănești-Vaslui.

Rezultatele cercetărilor de teren și din muzeele din țară și din alte multe țări, se reflectă în peste 120 de studii tipărite, dintre care o mențiune aparte merită monografiile «Așezări din Moldova din paleolitic până în secolul al XVIII-lea» (în colaborare cu Neculai și Emilia Zaharia), 1970, București, «Depozitele de bronzuri din România», 1977, București (lucrare distinsă cu Premiul Academiei), și «Scurtă istorie a Daciei preromane», 1978, Iași.

La acestea se adaugă lucrarea monografică în limba germană «Die Sichel in Rumänien mit Corpus der jungen- und spät bronzezeitlichen Hortfunde», apărută în 1978 la München, în colecția *Prehistorische Bronzefunde* de sub redacția prof. H. Muller-Karpe.

Ce subiect tratează conferința Dv. la Simpozionul de la Palma de Mallorca?

Titlul lucrării mele este «Populații și civilizații în spațiul carpato-pontodunărean în epoca metalelor». În acest raport, care se referă la un interval de timp lung (3600 î.e.n.-100 e.n.) s-a căutat să se scoată în evidență principalele probleme relative la cultura materială și viața spirituală a populațiilor din spațiul respectiv. S-a avut în vedere fondul autohton și transformările pe care le-a suferit, îndeosebi în urma contactelor cu alte populații. Pe cât posibil, s-au pus în discuție ultimele date privitoare la problemele importante din acest interval de timp. S-au scos în evidență printre altele, importanța descoperirii tezaurului de obiecte de aur de la Hinova, de la începutul primei epoci a fierului, prezența ceramicii tracice din așezarea Troia VII B2 și tezaurul geto-dacic din sec. IV î.e.n. de la Băiceni-Iași.

Câteva impresii despre cel de al III-lea Simpozion de Tracologie de la Palma de Mallorca.

La colocviul de la Palma de Mallorca a reieșit importanța dezbaterilor cu caracter interdisciplinar, îndeosebi pentru lămurirea problemelor de etnogeneză. Consider că s-a procedat foarte bine că au fost invitați specialiști bine cunoscuți din domeniile arheologiei, istoriei vechi, lingvisticii și etnografiei. Poate nu ar strica, la un viitor colocviu, să fie invitați și câțiva antropologi, mai ales că aceștia colaborează strâns cu arheologii. Pentru o mai bună lămurire a unor probleme, consider că este indicat ca, între congrese, să se organizeze pe plan național și, uneori, și bilateral, în cadrul schimburilor bilaterale cu străinătatea, dezbateri îndeosebi pentru probleme de etnogeneză privitoare la Indoeuropeni, Traci și Geto-Daci.

Ca arheolog, am urmărit cu deosebit interes raportul prof. Maluquer de Motes de la Barcelona, în care s-au pus în discuție relațiile dintre Estul- și Sud-Vestul Europei în prima jumătate a mileniului I î.e.n. Atât în acest raport, cât și în alte comunicări susținute de prof. Renato Peroni de la Roma, Franco Crevatin de la Trieste, Arthur Ronald Crossland de la Sheffield, s-au discutat diferitele aspecte ale migrațiilor și mișcărilor de populații din punct de vedere arheologic și lingvistic. Am apreciat și felul aprofundat în care s-au prezentat de către acad. Vladimir Gheorghiev și Ivan Duridanov probleme de

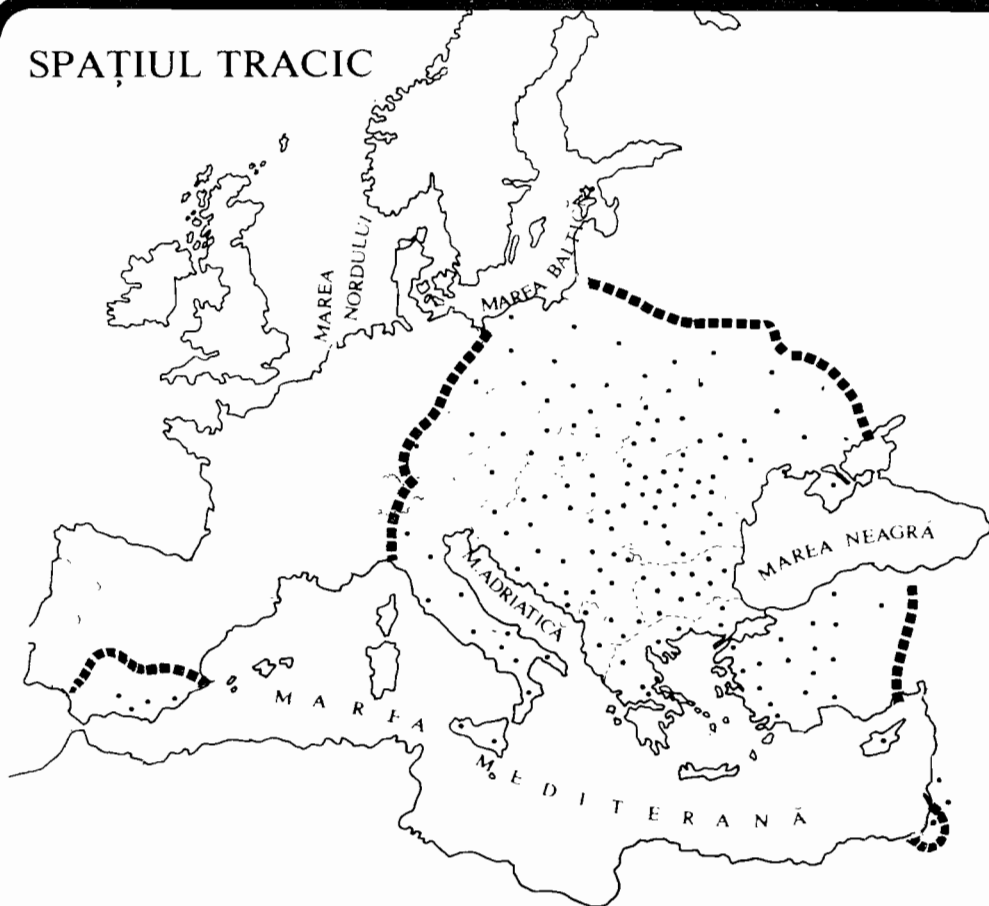

religie tracică și dacică, precum și de Eleonora Carvalho-Buescu considerații privind cultul lui Orfeu în Occident. Au prezentat interes și comunicările specialiștilor iugoslavi privitoare la Celți în Balcani și vechile limbi balcanice și repercusiunile lor moderne (Gavela și Savić).

Dintre comunicările prezentate de lingviști, în afară de cei menționați, mai amintim pe Carlo Alberto Mastrelli (importanța substratului). Țin să menționez că și celelalte comunicări de arheologie și lingvistică neamintite aici, au fost urmărite cu deosebit interes. În ceea ce privește delegația română, în afară de raportul ținut de mine, s-au pus în discuție probleme de arheologie privind prezența Tracilor la Troia (Emil Condurachi) și mormântul princiar de la Cugir (Ion Horațiu Crișan). De asemenea au fost discutate și unele probleme de istoriografie (St. Pascu și Gh. Bulgăr), de istorie muzicală (Ovidiu Varga) precum și de etnografie, scoțându-se în evidență persistența elementelor daco-romane în cultura populară română (Romulus Vulcănescu).

Ca participant la această manifestare științifică cu caracter internațional, sunt întrutotul de acord cu felul în care prof. dr. J.C. Drăgan, președintele Fundației Europene Drăgan, a întocmit programul și a condus lucrările, permițând un larg schimb de opinii între specialiștii din diverse domenii. Chiar dacă nu s-a ajuns la acord în toate cazurile, totuși, așa cum s-a remarcat de către acad. Vladimir Gheorghiev, s-au stabilit puncte de contact mai multe ca la întâlnirea anterioară de la Roma, din 1979. Personal, datorită înțelegerii și sprijinului acordat de prof. J.C. Drăgan, plec de aici cu cunoștințe mai multe în domeniul tracologiei și cu dorința de a adânci unele probleme cu caracter interdisciplinar.

SPAȚIUL TRACIC

Tracii sunt neamul cel mai numeros și mai răspândit din lume, după cel al Indienilor (Herodot)

<i>Al. Rosetti:</i> Lingvistica balcanică	1
<i>P. Pascu:</i> Poezie	4
<i>I. Coja:</i> Riscurile hipercorectitudinii	5
<i>V. Cărăbiș:</i> Nedeile românești: obiceiuri traco-dace	8
Interviu cu Prof. Dr. Mircea Petrescu-Dâmbovița	13

NOI TRACII
Redactia: Via Larga 11, Milano

Direttore responsabile: Sabino d'Acunto
Direz. Foro Traiano 1/A Roma - Reg. Trib. Roma n. 17282 del 31.5.78
Rivista mensile - Spedizione in abbonamento postale gruppo terzo (70%)